

دانشکده علوم انسانی

رساله دکتری رشته: زبان شناسی همگانی

عنوان رساله:

انگاره زبان شناختی تولید و پردازش خبر: رویکرد تحلیل گفتمان انتقادی

نام دانشجو:

رضا خیرآبادی

استاد راهنما:

دکتر فردوس آقاگلزاده

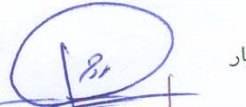

اسفند ۱۳۹۰

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بسمه تعالی

تاییدیه اعضای هیأت داوران حاضر در جلسه دفاع از رساله دکتری

اعضای هیأت داوران نسخه نهایی رساله آقای رضا خیرآبادی تحت عنوان «انگاره زبانشناختی تولید و پردازش خبر رویکرد تحلیل گفتمان انتقادی» را از نظر فرم و محتوای بررسی نموده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه دکتری پیشنهاد می‌کنند.

اعضای هیأت داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضاء
۱- استاد راهنما:	دکتر فردوس آقاگل زاده	دانشیار	
۲- استاد مشاور:	دکتر ارسلان گلفام	دانشیار	
۳- استاد مشاور:	دکتر عالی‌گرد زعفرانلو کامبوزیا	استادیار	
۴- استاد ناظر داخلی:	دکتر محمدرضا محمدی	دانشیار	
۵- استاد ناظر داخلی:	دکتر روحا... رحمتیان	دانشیار	
۶- استاد ناظر خارجی:	دکتر مجتبی منشی زاده	دانشیار	
۷- استاد ناظر خارجی:	دکتر علی اکبر خمیجانی فراهانی	استادیار	
۸- نماینده شورای تحصیلات تکمیلی:	دکتر محمدرضا سرمدی	دانشیار	

آیین‌نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهشهای علمی دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاست‌های پژوهشی و فناوری دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهشهای علمی که تحت عناوین پایان‌نامه، رساله و طرحهای تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد زیر را رعایت نمایند:

ماده ۱- حق نشر و تکثیر پایان‌نامه/ رساله و درآمدهای حاصل از آنها متعلق به دانشگاه می باشد ولی حقوق معنوی پدید آورندگان محفوظ خواهد بود.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه/ رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی باید به نام دانشگاه بوده و با تایید استاد راهنمای اصلی، یکی از اساتید راهنما، مشاور و یا دانشجو مسئول مکاتبات مقاله باشد. ولی مسئولیت علمی مقاله مستخرج از پایان‌نامه و رساله به عهده اساتید راهنما و دانشجو می باشد.

تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه/ رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب، نرم افزار و یا آثار ویژه (اثری هنری مانند فیلم، عکس، نقاشی و نمایشنامه) حاصل از نتایج پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی کلیه واحدهای دانشگاه اعم از دانشکده ها، مراکز تحقیقاتی، پژوهشکده ها، پارک علم و فناوری و دیگر واحدها باید با مجوز کتبی صادره از معاونت پژوهشی دانشگاه و براساس آئین نامه های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه یافته ها در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق معاونت پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این آیین‌نامه در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۸۷/۴/۱ در شورای پژوهشی و در تاریخ ۸۷/۴/۲۳ در هیأت رئیسه دانشگاه به تایید رسید و در جلسه مورخ ۸۷/۷/۱۵ شورای دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب در شورای دانشگاه لازم‌الاجرا است.

«اینجانب رضا خیرآبادی دانشجوی رشته زبان‌شناسی همگانی ورودی سال تحصیلی ۱۳۸۷ مقطع دکتری دانشکده علوم انسانی متعهد می شوم کلیه نکات مندرج در آئین نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش های علمی دانشگاه تربیت مدرس را در انتشار یافته های علمی مستخرج از پایان نامه / رساله تحصیلی خود رعایت نمایم. در صورت تخلف از مفاد آئین نامه فوق الاشعار به دانشگاه وکالت و نمایندگی می دهم که از طرف اینجانب نسبت به لغو امتیاز اختراع بنام بنده و یا هر گونه امتیاز دیگر و تغییر آن به نام دانشگاه اقدام نماید. ضمناً نسبت به جبران فوری ضرر و زیان حاصله بر اساس برآورد دانشگاه اقدام خواهم نمود و بدینوسیله حق هر گونه اعتراض را از خود سلب نمودم»

امضا:
تاریخ: ۱۳۹۱، ۲/۲۱

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به این که چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیت های علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین این به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل را چاپ کند:

«کتاب حاضر، حاصل رساله دکتری نگارنده در رشته زبان شناسی است که در سال ۱۳۹۰ در دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی جناب آقای دکتر فردوس آقاگلزاده، مشاوره جناب آقای دکتر ارسلان گلفام و مشاوره سرکار خانم دکتر عالیه کرد زعفرانلو کامبوزیا از آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتاب های عرضه شده نگارنده برای فروش، تأمین نماید.

ماده ۶: اینجانب رضا خیرآبادی دانشجوی رشته زبان شناسی مقطع دکتری تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی: رضا خیرآبادی

تاریخ و امضا: ۱۳۹۱/۱/۲۱

دانشکده علوم انسانی

رساله دکتری رشته: زبان‌شناسی همگانی

عنوان رساله:

انگاره زبان‌شناختی تولید و پردازش خبر: رویکرد تحلیل گفتمان انتقادی

دانشجو: رضا خیرآبادی

استاد راهنما: دکتر فردوس آقاگلزاده

استاد مشاور اول: دکتر ارسلان گلفام

استاد مشاور دوم: دکتر عالیه کرد زعفرانلو کامبوزیا

اسفند ۱۳۹۰

تقدیم بہ:

روان پاک پدرم کہ اولین مشوق من بہ آموختن بود

مادرم کہ با صبوری ہائش ایثار را برایم معنا کرد

و خواہرم کہ با او بہ خاطر او این راہ را پیہودم

پاسکزاری

پس از حمد و سپاس از دگاه ایزد منان که زندگیم را به مسیر زیبا و نورانی آموختن و آموزاندن رهنمون گردید بر خود واجب می‌دانم از اساتید کرامت‌دار گروه زبان‌شناسی دانشگاه تربیت مدرس آقایان دکتر محمد مهدی واحدی و دکتر اردشیر ملکی مقدم که در کلاس‌های ارزشمندشان بسیاری از زوایا و زیبایی‌های زبان‌شناسی بر من آشکار گشت قدردانی‌نایم.

پاسکزاری ویژه خود را به استاد راهنمای این رساله، جناب آقای دکتر فردوس آقاگل زاده تقدیم می‌نمایم که در آشنایی من با علم زبان‌شناسی و بخصوص تحلیل کفتمان نقشی انکارناشدنی و جایگاهی ستودنی دارند. ساگرودی در محضراتشان که با وسعت علم، دقت نظر، صبر و حوصله فراوان، نکته‌سنجی و ژرف‌اندیشی ستودنی، این پژوهش را هدایت نمودند افتخاری است که تا همیشه برای من باقی خواهد ماند. هزاران هزار بار قدردان محبت ایشان، هستم.

اساتید مشاورم در انجام این پژوهش، جناب آقای دکتر ارسلان گفتم و سرکار خانم دکتر عالیه کردز عفرانلو کامبوزیان نیز چه در مراحل انجام این تحقیق و چه در تمام سال‌های تحصیل در مقطع کارشناسی ارشد و دکتری با اشرافی که بر حوزه‌های مختلف زبان‌شناسی دارند یادگیر و راهنمایم بودند. از این دو بزرگوار نیز بی‌نیابت پاسکزار و قدردانم.

I am very happy and grateful for all the great experiences I enjoyed during my stay at Gent University, Belgium, as an exchange student. I would like to express my deepest gratitude to my supervisor at Gent, Prof. dr. Geert Jacobs, for having provided me with the ideal scientific situation, for all he has taught me, and for all the times he has spent on my project. The role of his works on the current form of my dissertation is undeniable.

I am always thinking how lucky I was for having the opportunity to become a member of News Text and Talk (NT&T) research group . I wish to pay my

heartiest gratefulness to members of this group who allowed me to take part in their research projects and also guided me in one of the main parts of my research.

Also, I take advantage of the opportunity to extend my thanks to Prof. dr. Teun A. van Dijk, the leading figure of critical studies of news discourse. His helpful suggestions and comments helped me a lot from the very beginning of this research. He generously sent me his seminal articles and books and during this research answered my questions patiently.

My special thanks go to Dr. Peter Muntigl who profoundly reviewed the model suggested in this dissertation and Prof. Dr. Theo van Leeuwen who patiently helped me in understanding his socio-semantic framework.

از دیگر اساتید برجسته‌ای که در دوره‌های مختلف افتخار شاگردی‌شان نصیبم کردید از جمله سرکار خانم دکتر ویداشاتی و آقایان دکتر محمد دبیر مقدم، دکتر فرزانه سجودی، دکتر حمیدرضا شعیری و استاد فهیدیان مرحوم دکتر علی محمد حق شناس (که روحش قرین رحمت الهی باد) نیز بی‌شمار سپاسگزارم.

هم‌چنین در مدت انجام این پژوهش فرصتی یافتم تا در دانشگاه کنت کثور بلژیک با گروهی از سرشناس‌ترین زبان‌شناسان عرصه زبان خبر از جمله حرث یاکوبس، کالین کاتر، دانیل پرین، پتر موئگیل و اعضای گروه پژوهشی NT&T همکاری نموده و از دانش آنها بهره‌مند گردم. در این بین حرث یاکوبس با اشتیاق فراوان نوشته‌ایم را مرور و نکات ارزنده بسیاری را گوشه‌نمودند که از او و تمامی همکارانش قدردانی می‌کنم.

انجام این پژوهش بدون کمک های پروفور تون ون دایک مقدور نبود. ایشان از ابتدای انجام این پژوهش تا پایان به تمامی پرسش هایم با دقت و حوصله مثال زدنی پاسخ گفتند و مقالات و منابع بسیاری را با سخاوت تمام در اختیارم نهادند. تون ون لیون نیز در طول پژوهش بارها بهمانی های بسیار مفید و ارزشمندش یاری ام نمود.

کارمندان محترم دانشگاه تربیت مدرس، به ویژه سرکار خانم فریبا کاده در تمام سالیان دانش پژوهی یاری کرد دانشجویان هستند که تلاش ایشان به حق جای تقدیر دارد.

سرکار خانم فیمه کرباسی نیز با دقت بسیار زحمت تایپ این رساله را کشیدند که از ایشان سپاسگزارم. از دوستان و همکاران عزیزم در سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی هم که مشوق من در این مسیر بودند، تشکر می کنم.

I furthermore want to thank Clara and Johan Van Baelen, who kindly hosted me in Gent, I am grateful for the kindness and love they have shown to me and for the friendly environment they made in their house.

در خاتمه امیدوارم حاصل این پژوهش برای خبرنگاران و کارشناسان رسانه که جمع بی شماری از آنها در طول انجام تحقیق به نگارنده مشورت و کمکهای رسانند، نتایجی ملموس و کاربردی به همراه داشته باشد.

رضا خیرآبادی

اسفند ۱۳۹۰

چکیده:

موضوع تولید خبر و فرایندهای مرتبط با آن به‌عنوان پدیده‌ای پر ارزش در جهان اطلاع‌رسانی و محصول اصلی ارابه شده در رسانه‌های خبری از دیر باز مورد توجه پژوهشگران حوزه‌های مختلف به‌ویژه زبان‌شناسان و پژوهشگران رسانه و خبرنگاری بوده است. این پژوهش‌ها در دو دهه اخیر و با شکل‌گیری و گسترش جریان تحلیل گفتمان انتقادی رشد شایان توجهی داشته است، به‌گونه‌ای که افرادی چون فاولر، فرکلاف، ون دیک، ون لیون و وداک به تحلیل اخبار و زبان خبر در چارچوب این رویکرد تحلیل متن پرداخته‌اند. در عرصه مطالعات رسانه نیز مفهوم "ارزش‌های خبری" به‌عنوان ملاک‌های گزینش و انتشار خبر از ابتدای قرن بیستم در آمریکا مورد توجه قرار گرفت و پس از انتشار مقاله پیشرو و جریان ساز گالتانگ و روژ (۱۹۶۵) به دغدغه خاطر بسیاری از محققان عرصه رسانه و زبان‌شناسان مبدل گشت به‌گونه‌ای که در طول نیم قرن اخیر فهرست‌های متعددی در زمینه ارزش‌های خبری منتشر گردید که هر یک از منظر خاص خود به معرفی و توصیف عناصر تأثیرگذار در تبدیل رخداد به خبر پرداخته‌اند. با توجه به این پیشینه غنی و دستاوردهای زبان‌شناسی در زمینه زبان خبر از یک سو و اثبات ناکارآمدی فهرست‌های ارابه شده در زمینه ارزش‌های خبری از دیگر سو ارابه‌انگاره‌ای جامع از فرایند تولید خبر که بتواند ضمن بهره‌بردن از مزایای پژوهش‌های پیشین و هم‌سو کردن این پژوهش‌ها با یکدیگر، برطرف‌کننده کاستی‌های موجود در زمینه گزینش و تولید خبر باشد ضروری می‌نماید. هدف اصلی رساله، معرفی این انگاره و بخش‌های مختلف تشکیل‌دهنده آن است. داده‌های پژوهش حاضر شامل مشاهدات میدانی و مصاحبه‌های هدفمندی است که به شیوه قوم‌نگارانه با خبرنگاران و فعالان مطبوعاتی انجام گرفته و هم‌چنین به منظور بررسی نقش عوامل فرا زبانی به ویژه ایدئولوژی در تولید خبر، داده‌های مطبوعاتی‌ای که به صورت تصادفی از میان اخبار و مقالات رسانه‌های بین‌المللی در زمینه پرونده هسته ایران انتخاب گردیدند نیز در چارچوب تحلیل گفتمان انتقادی مطالعه شد. رساله حاضر در چارچوب تحلیل گفتمان انتقادی و با استفاده از داده‌های مطبوعاتی و مشاهدات و مصاحبه‌های میدانی، انگاره‌ای زبان‌شناختی از فرایند تولید خبر ارابه می‌کند

که ماهیتی چند سطحی و کل نگرانه داشته و ابعاد و سطوح مختلف زبانی و فرازبانی دخیل در تولید خبر را شامل می‌شود. این انگاره شامل چهار سطح است که با یکدیگر رابطه زمان‌مند و دیالکتیک داشته و توسط بخشی به نام فراسطح که شامل عناصر فرازبانی از جمله ایدئولوژی، روابط قدرت و رقابت است کنترل می‌گردند. رساله حاضر اصول گرایس را به‌عنوان ارزش‌ها یا ملاک‌های زبانی تولید خبر در سطح نگارش، مطرح و برای این فرضیه شواهد مختلف مطبوعاتی و قوم‌نگاری ارایه می‌کند.

کلید واژه‌ها: تحلیل گفتمان انتقادی، انگاره تولید خبر، اصول گرایس، ارزش خبری، ایدئولوژی،

روابط قدرت.

فهرست مطالب

فصل اول : کلیات تحقیق	۱
۱-۱- مقدمه.....	۲
۲-۱- بیان مسأله	۳
۳-۱- پرسش‌های تحقیق	۶
۴-۱- فرضیه‌های تحقیق	۷
۵-۱- روش انجام تحقیق	۷
۶-۱- ضرورت انجام تحقیق	۸
۷-۱- جنبه‌های نوآوری پژوهش	۹
۸-۱- تعاریف.....	۹
۹-۱- خلاصه فصل.....	۱۳
فصل دوم : پیشینه تحقیق	۱۴
۱-۲- مطالعات انجام شده در زمینه تحلیل گفتمان انتقادی.....	۱۵
۱-۱-۲- پژوهش‌های خارجی	۱۵
۲-۱-۲- پژوهش‌های ایرانی	۳۶
۲-۲- مطالعات انجام شده در زمینه ارزش‌های خبری و نگارش و گزارش خبر.....	۴۲

۴۲.....	۱-۲-۲- مطالعات انجام شده در زمینه ارزش های خبری
۴۳.....	۲-۲-۲- ارزش های خبری گالتانگ و روژ
۴۵.....	۳-۲-۲- ارزش های پساگالتانگی
۵۴.....	۳-۲- خلاصه فصل
۵۵.....	فصل سوم : مبانی نظری و روش انجام تحقیق
۵۶.....	مقدمه
۵۶.....	مبانی و مفاهیم نظری
۵۸.....	۱-۲-۳- مبانی کاربردشناختی
۶۷.....	۲-۲-۳- تحلیل گفتمان انتقادی
۷۸.....	۳-۲-۳- مطالعات رسانه
۸۷.....	روش انجام تحقیق
۹۱.....	داده های تحقیق
۹۱.....	۱-۴-۳- مصاحبه ها
۹۳.....	۲-۴-۳- پرسش ها
۹۴.....	۳-۴-۳- اخبار انتخابی
۹۵.....	۵-۳- خلاصه فصل

فصل چهارم : تجزیه و تحلیل داده‌ها	۹۷
۱-۴- مقدمه	۹۸
۲-۴- تجزیه و تحلیل داده‌های مطبوعاتی	۹۸
۳-۴- تجزیه و تحلیل داده‌های میدانی	۱۴۵
۱-۳-۴- فرآیند تولید خبر در خبرگزاری‌ها	۱۴۶
۲-۳-۴- تأکید بر صداقت در اطلاع‌رسانی	۱۴۸
۳-۳-۴- شخصیت و شأنیت حرفه‌ای	۱۴۹
۴-۳-۴- نقش ایدئولوژی در تولید خبر	۱۴۹
۵-۳-۴- رقابت در رسانه	۱۵۰
۶-۳-۴- گزینش و دروازه‌بانی خبر	۱۵۱
۷-۳-۴- رعایت اصل همیاری مکالمه‌ای گرایس و اصول مربوط به آن در نگارش خبر	۱۵۳
۴-۴- انگاره چند سطحی تولید و پردازش خبر	۱۵۶
۱-۴-۴- معرفی بخش‌های انگاره پیشنهادی	۱۵۹
۲-۴-۴- شواهدی بر کارایی انگاره	۱۷۹
۵-۴- ویژگی‌های انگاره و نقدهای وارد بر آن	۲۱۵
۶-۴- نتیجه‌گیری	۲۲۰

فصل پنجم : نتایج و پیشنهادات	۲۲۲
۱-۵ - مقدمه	۲۲۳
۲-۵ - نتایج تحقیق	۲۲۶
۱-۲-۵ - پرسش‌های تحقیق	۲۲۶
۲-۲-۵ - فرضیه‌های تحقیق	۲۲۹
۳-۵ - کاربردهای پژوهش	۲۳۲
۱-۳-۵ - کاربردهای نظری	۲۳۲
۲-۳-۵ - کاربردهای عملی	۲۳۲
۴-۵ - پیشنهاداتی برای پژوهش‌های آتی	۲۳۳

منابع و مأخذ

پیوست‌ها:

چکیده انگلیسی

فهرست جدول‌ها

جدول ۱-۲: برخی نمونه‌های ایدئولوژی در گفتمان..... ۲۵-۲۷

جدول ۱-۳: اطلاعات فردی و شغلی مصاحبه‌شوندگان..... ۹۲

جدول ۲-۳: تیتر اخبار روزنامه‌ها و رسانه‌های خارجی ۹۴-۹۵

فهرست نمودارها

نمودار ۴-۱: انگاره چند سطحی تولید خبر ۱۵۸

فهرست شکل‌ها

شکل ۴-۱: نمونه‌ای از اخبار منتشر شده توسط خبرگزاری فارس ۱۴۷

